

Заклучение. В ходе анализа удалось выяснить, что обе шотландские баллады о водяных являются явными скандинавскими заимствованиями. В то же время в 3 из 4 шведских баллад упоминается Англия. Также во многих балладах в качестве неотъемлемого атрибута водяного называется волшебная арфа. Таким образом, в шотландской балладной традиции практически отсутствует распространённый в Скандинавии цикл о водяных. Лишь 2 баллады повествуют о данных сверхъестественных существах. В белорусской же традиции распространены сюжеты превращения человека в реку либо, реже, в рыбу.

Список литературы

1. Jonsson, Bengt R. Svenska medeltids ballader / Bengt R. Jonsson. – Lund: Bröderna Ekstrands Tryckeri AD, 1981. – 220 s.
2. Jonsson, Bengt R. Sveriges medeltida ballader, utgivna av Svenskt visarkiv, band 1, Naturmytiska visor / Bengt R. Jonsson. – Stockholm: Almqvist & Wiksell international, 1983. – 495 s.
3. Child Francis James. English and Scottish Ballads. Volume I / Francis James Child. – Boston: Little, Brown and Company, 1860. – 334 p.
4. Английские народные баллады: сборник / худож. А. Лурье. – СПб.: Лань, 1997. – 241 с.
5. Баллады ў дзвюх кнігах / рэд. К.П. Кабашнікаў, В.І. Ялтаў. – Мн.: “Навука і тэхніка”, 1977–1978. – 784 с.
6. Sand, Nadja. Gränser och gränstillstånd: Möten med det övernaturliga i den naturmytiska balladen / Nadja Sand. – Uppsala University, 2011. – 36.
7. William J. Entwistle. European Balladry. – Oxford: the Clarendon Press, 1939. – 404 p.

МАСТАЦКАЯ РЭПРЭЗЕНТАЦЫЯ БЕЛАРУСКАГА НАЦЫЯНАЛЬНАГА ХАРАКТАРУ Ў ПРОЗЕ У. ГНІЛАМЕДАВА

*В.І. Русілка
Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава*

Ва ўмовах глабальных супярэчнасцяў і выклікаў, якімі перапоўнена сённяшняе жыццё, надзвычай актуальным уяўляецца пошук духоўнага коду, маральных асноў нацыянальнага характару, якія дапамогуць захаваць беларускую самаідэнтычнасць і рэалізаваць выпрацаваную грамадствам нацыянальную ідэю.

Мэта дадзенай работы – асэнсаванне спецыфікі беларускага нацыянальнага характару ў раманах Уладзіміра Гніламедава, сістэматызацыя мастацкіх прыёмаў стварэння эстэтычна пераканальных вобразаў-персанажаў.

Матэрыял і метады. Аб'ектам даследавання ў артыкуле стала гістарычная пенталогія Уладзіміра Гніламедава, прысвечаная асэнсаванню маштабных падзей ХХ стагоддзя праз лёс сям'і Лявона Кужалы. У навуковым аналізе выкарыстаны прыёмы канкрэтна-гістарычнага, феноменалагічнага і дэскрыптыўнага метадаў.

Вынікі і іх абмеркаванне. Значнай падзеяй у сучасным літаратурным працэсе стала з'яўленне ў друку раманаў У. Гніламедава “Уліс з Прускі” (2006), “Расія” (2007), “Вяртанне” (2008), “Валошкі на мяжы” (2011), “Вайна” (2014), дзе на шырокім гістарычным фоне паказваецца лёс простага чалавека, беларуса і адначасова з гэтым удумліва раскрываецца лёс беларускага народа, даецца маштабная гістарычная панарама ХХ стагоддзя. Аўтар паставіў перад сабой выключна складаную і важную задачу: стварыць гісторыю беларускага народа праз гісторыю сваёй сям'і. У раманах па-мастацку праўдзiва адлюстраваны духоўныя асновы характару Лявона Кужалы – селяніна з заходнебеларускай вёскі Пруска, які прайшоў праз многія выпрабаванні: нялёгкая праца наёмнага рабочага за мяжой, у Амерыцы, вяртанне, трагічныя падзеі Першай сусветнай вайны, рэвалюцыі, калектывізацыі, Вялікай Айчыннай вайны. Многія з фактаў, адлюстраваных У. Гніламедавым, у беларускай літаратуры амаль не ўзнімаліся, а тым болей у такім разгорнутым і грунтоўным асвятленні, на аснове цытавання шматлікіх гістарычных дакументаў, што ўзмацняе эфект сапраўднасці.

Галоўны герой пенталогіі Лявон Кужаль, прататыпам якога стаў дзед пісьменніка Лявонцій Міхайлавіч Сцепанюк, – яркі тып беларуса з яго працавітасцю, цярплівацю, трываласцю перакананняў, нясхільнасцю да рэвалюцыйных перамен. Гэты вобраз увасабляе галоўную ідэйную ўстаноўку аўтара – погляд на гісторыю з пункту гледжання беларуса-селяніна, асэнсаванне зямлі і працы на ёй як асновы чалавечага жыцця. І ў гэтым сэнсе вобраз Лявона Кужалы, як адзначаюць многія даследчыкі, безумоўна нацыянальны архетып, які стаіць упоравень з героямі беларускай класічнай літаратуры – Міхалам з паэмы Я. Коласа “Новая зямля” і Васілём Дзятлам з “Палескай хронікі” І. Мележа.

Для разумення сутнасці вобраза Лявона, ды і іншых мастацкіх тыпаў, створаных у пенталогіі, выключна важнае значэнне мае дадзеная аўтарам ў самым пачатку першай кнігі агульная характарыстыка прускаўцаў, якая вызначае ў немалой ступені тагачасны нацыянальны характар беларусаў: “З выгляду гэта былі, не ў прыклад іх продкам-велетам, людзі сярэдняга росту, каржакаватыя, міралюбівыя і дружалюбныя. Прысутнічала ў іх нормах славянская мяккасць. Затое жыццёстойкасці, трываласці, фізічнай і маральнай, хапала, здаецца, усім. Тыя, хто іх ведаў, знаходзілі, што характару прускаўцаў уласцівы некаторыя рахманасць, нерашучасць, замаруджанасць руху, але разам з тым і ўпартасць. Суседзі адзначалі гасціннасць прускаўцаў... Што ўмелі прускаўцы – гэта цярпець. Тут ім, мусіць, не было роўных” [1, с. 11]. Мастацкае асэнсаванне нацыянальнага характару на самым пачатку твора падагульняецца філасофскай высновай, якая вартая таго, каб назваць яе вызначэннем сэнсу чалавечага жыцця: “Нутраная спалучанасць з зямлёй, вадой і небам, зладжанасць з усім навакольным жыццём нарадзіла ў іх падсвядомае адчуванне нязмушанай неабходнасці сваёй прысутнасці ў свеце” [1, с. 11].

Удалай мастацкай ілюстрацыяй да такой канцэпцыі нацыянальнага характару з’яўляецца вобраз Лявонавага дзеда Кірылы, вясковага патрыярха. Аднак сам Лявон, характар якога стала ў ва ўмовах іншанацыянальнай рэчаіснасці (нездарма ў пенталогіі цэнтральнае месца займае топас дарогі), ужо не зусім адпавядае патрыярхальным уяўленням пра беларуса. Вядома, жыццёстойкасць і грунтоўнасць дапамагалі выжыць і застацца сумленным чалавекам ва ўмовах бясконцых войнаў і катаклізмаў, але герою ўласцівы сумненні і перажыванні (пра гэта сведчаць адметныя прыёмы стварэння вобраза: псіхааналіз, унутраныя маналогі, рэфлексія, няўласна-простая мова), філасофскі роздум, здольнасць да ўчынкаў, якія могуць быць не прынятыя нават блізкімі людзьмі (каханне да замужняй жанчыны, выхаванне чужога дзіцяці). Характар Лявона праходзіць розныя стадыі станаўлення і гартавання на працягу амаль пяцідзясяці гадоў, у ім мацнее адчуванне адказнасці за сям’ю і нашчадкаў (асабліва ў час нямецка-фашысцкай акупацыі), аднак сялянская аснова застаецца нязменнай.

Кантрастны Кужалю вобраз Кляновіка. Хоць аўтар неаднаразова называе сваіх герояў сябрамі, адзінства поглядаў у іх няма: у спрэчцы пра класавую барацьбу Лявон гаворыць, што беларусаў выратуе працавітасць і не прымае праграму бальшавікоў. Увага да вобраза Кляновіка невыпадковая – гэта калі і не галоўны герой, то адзін з асноўных у раманах хронікі. Сюжэтная лінія Кляновіка ва ўсіх раманах ідзе паралельна з лініяй Кужалю. Кляновік, нібы містычная істота, заўсёды аказваецца дзесьці побач з Лявонам і дапамагае яму вырашаць жыццёвыя цяжкасці; Кужаль пастаянна цікавіцца лёсам сябра і падтрымлівае яго, у тым ліку і ў партызанскай дзейнасці. Вялікая ўвага надаецца ўнутраным маналогам і няўласна-простай мове Кляновіка – з дапамогай гэтых сродкаў малюецца вобраз апантанага марксіста, які беларусаў лічыў “дрымучым народам” і сялян не любіў. Недастаткова свядомым, на яго думку, з’яўляецца і Лявон Кужаль, у якім многа сялянскага.

Маштабныя эпічныя характары ў раманах У. Гніламедава створаны на высокім ідэйна-эстэтычным ўзроўні. Арыентуючыся на класічную эпічную традыцыю, пісьменнік узбагачае яе сучаснымі прыёмамі апавядальнай паэтыкі. Так, будуючы сюжэт, аўтар выкарыстоўвае, побач з традыцыйным лінейным апавяданнем, прыёмы вяртання, забягання наперад, загадкі, “шахматнага” размяшчэння фабульнага часу, вядзе нарацыю ад імя розных асоб (у тым ліку і праз дзённікі, ліставанні). Гэта, безумоўна, ажыўляе чытацкую ўвагу. Увядзенне аўтарскіх разваг, цытаванне гістарычных дакументаў, апісанне побыту ўдала спалучаецца з дынамічнымі, лёгкімі, неабцяжаранымі аўтарскай мовай дыялогамі. Асаблівым майстэрствам вызначаюцца адпаведныя аўтарскай ідэйнай устаноўцы паэтычныя пейзажы, насычаныя вобразна-выяўленчымі сродкамі і мясцовай канкрэтыкай.

У сістэме выдатных вобразаў-персанажаў і героі, і другарадныя, і дапаможныя, і нават выпадковыя персанажы падаюцца праз разнастайныя спосабы экспазіцыі і характарыстыкі (у прыватнасці, праз яркія дэталі партрэта, моўную індывідуалізацыю, унутраныя маналогі). Як адзначалі крытыкі, адзін з самых яркіх вобразаў – вясковы дзівак-вандроўнік Кузёмка, “скрынка з чуткамі і навінамі”. Гэта адметны нацыянальны характар, што падкрэсліваецца каларытнымі партрэтнымі дэталюмі: “чалавек у бравэрцы, на галаве – магерка, нагавіцы запраўлены ў боты з зіхоткімі халявамі” [2, с. 76].

Мастацкай пераканальнасцю вызначаецца вобраз маці Лявона, Марылі Кужаль, – тып самаахвярнай беларускай жанчыны, мацярынская чуласць і спагадлівасць якой перадаліся сыну.

Заклучэнне. У прозе У. Гніламедава з дапамогай разнастайных мастацкіх прыёмаў створаны яркія тыпы нацыянальнага характару беларусаў, якія дапамагаюць лепш зразумець заканамернасці нацыянальнай гісторыі і перспектывы далейшага развіцця беларускага грамадства.

Спіс літаратуры

1. Гніламедаў, У. Уліс з Прускі / У. Гніламедаў. – Мінск: Мастацкая літаратура, 2006. – 381 с.
2. Гніламедаў, У. Вяртанне / У. Гніламедаў. – Мінск: Мастацкая літаратура, 2008. – 429 с.

МАСТАЦКІ ВОБРАЗ ВІЦЕБШЧЫНЫ Ў ПАЭЗІІ ЕЎДАКІІ ЛОСЬ

*І.В. Саматой
Віцебск, ВДУ імя П.М. Маішэрава*

У сярэдзіне ХХ стагоддзя імя Е.Лось было добра вядомым у чытацкім і літаратурным асяроддзі: вершы, проза, кнігі для дзяцей, пераклады, праца ў літаратурна-мастацкіх выдавецтвах. Але ў апошні час знізілася ўвага з боку літаратуразнаўцаў да яе творчасці. Многасе з напісанага патрабуе пераасэнсоўвання, новых акцэнтаў у трактоўцы яе жыццёвай пазіцыі, светаўспрымання, творчых пошукаў. Паэтычная спадчына Еўдакіі Лось годна прадставіла ў літаратуры тое пакаленне творцаў, дзяцінства ў якога адабрала вайна, якое прыйшло ў літаратуру ў 60-х гадах мінулага стагоддзя. Разнастайная па праблематыцы, багатая па настраёнасці, шчырая і непасрэдная па гучанні, творчасць паэтэсы захапляе перш за ўсё дакладнасцю ўласна-біяграфічнага і эмацыянальнага вопыту, назапашанага яшчэ з часоў маленства і юнацтва на Ушаччыне, Віцебшчыне.

Мэта артыкула – вызначэнне спецыфікі мастацкага вобраза Віцебшчыны ў паэзіі Е.Лось.

Матэрыял і метады. Аб'ектам даследавання сталі зборнікі Е.Лось “Сакавік”(1958), “Яснавокія мальвы”(1967), “Лірыка ліпеня”(1977), “І каласуе даўгалецце” (1998), Асноўнымі для навуковага аналізу абраны прыёмы канкрэтнага і апісальнага метадаў.

Вынікі і іх абмеркаванне. Малая радзіма Е.Лось – Ушаччына, дзе яна нарадзілася ў вёсцы Старына 1 сакавіка 1929 года. Крэўнай прыналежнасцю да гэтага краю паэтэса вельмі ганарылася, як ганарылася і тым, што яе землякі – слыннымі беларускія пісьменнікі П.Броўка, В.Быкаў, Р.Барадулін. Адлюстраванне вобразаў роднага краю ў паэзіі Е.Лось перш за ўсё пераклікаецца з тэмай дзяцінства і юнацтва. Асабістыя, біяграфічна-дакладныя ўражанні аўтара звязаны з жыццём ў вясковай хаце, гульнямі і забавамі на ўлонні прыроды (“Эпітафія лаве”, “Ужо магу хадзіць без плачу...”, “Па дарозе”, “Светлавалосасе, сінявокае...”). Вобраз даваеннай ушацкай вёскі выразна вымалёўваецца праз такія мастацкія дэталі быту, як “шышкаватыя мальвы ля дому”, “хаціна між бульбоўніку”, “хлеб травяны і бульбяны”, “лава, з парога аж да абразоў”, “цымбалы з чырвоным бантам”. Успаміны пра вёску ўзнаўляюцца нават пахамі і гукамі:

Добра помню, як на клуні
Буслік ладзіўся ў палёт;
Добра помню, як ў пуні
Сена пахла, нібы мёд;
Добра помню, як за хатай
Цёк руплівы ручаёк;
Добра помню, як дзяўчаты
Песняй клікалі дзянёк [6, с.17].

Па-народнаму спеўна-паэтычныя радкі, у якіх узгадваецца прырода роднай Ушаччыны, гучаць задушэўна і пранікнёна. Тут, на роднай зямлі, падаюць “ціхія дажджынікі”, рэжуць неба “белыя галіны бліскавіц” [2, с. 21], тут топчуць кветкі “зайчаняты, калі ўцякаюць ад дажджу” [4, с. 160], тут такія “сняжынікі ў паветры лятаюць! / Хоць збыры іх і здай у музей хараства!” [1, с. 154]. Аблічча роднага краю паўстае ў паэзіі Е.Лось прывабным, хваляючым і заўсёды дарагім сэрцу:

Жанчыны ў вёдры сіль рачную ловяць,
Падласых пасвяць хлапчукі кароў.
Бзз цвіце – яго ніхто не ломіць,
Апроч залётных стэпавых вятроў[2, с.216].